

ЧИ Є МОЖЛИВІСТЬ ЗАЛАТАТИ ПРАВУ РУКУ, ЯКУ В ШАЛЕНСТВІ ВРАЗИВ, ЩОБ ЗАБУТИ ПРО РАНИ НА ЛІВІЙ?

Вільям Берроуз у своєму романі про наркотичні сюрреалістичні мандри натякає, що американцям варто позичити чесність щодо відсутності честі в європейців та народів Сходу. Утім, ця чесність щодо усвідомленої, власноруч спричиненої зневаженості в спільноті, що напозір здається бездоганною, не одразу далась і європейцям. Століттям раніше Томас де Квінсі не дарма, запрошуючи читацтво ознайомитися з опійними досвідами й дослідями, вважає себе фактично першопрохідцем у цьому напрямі серед англійців. Місцева публіка тоді вже звикла, що подібний «бруд» слід шукати в інших національних літературах, і точно вже не під власною спідницею.

Що таке насолода й розпач в англійській літературі XVIII–XIX століття? За звичкою хочеться спинитися на казкових сюжетах, спробах досягти ідеалу через кохання та віру, боротьбі за ідею чи мандрах на ще не зовсім зрозумілий, а тому затемнений і безумовно дикий Схід. До цього розмаїття Томас де Квінсі наважився додати свій досвід напівреального буття в наркотичній залежності, виставляючи спогади, емоції та відчуття як експонат для галереї чи тіло на операційному столі. Крізь таку відвертість він супроводжує читачів на шляху до усвідомлення різниці між істинним творцем і людиною, чиї

намальовані повітрям картини оживають лише в її голові, хоча й та їй не належить.

Найбільш разючі трансформації ества людини з'являються тоді, коли вона майже добровільно змінює свою поведінку, щоб досягти повноти насолоди. Водночас позбавлення фізичного болю людини, яка вже не здатна від нього відділитися, — це не менша насолода, хіба що тривіальна. Сповідання де Квінсі ретроспективно відтворюють різні етапи занурення в опіум, описують можливості, які він дає і яких позбавляє, водночас автор веде оповідь про самотність, що її не вдається спинити, як не вдається спинитись і її герою. Тому ті крихти просвітленості, які додає наркотик, неможливо повноцінно використати. Саме ж уживання опію, хоч і є насиллям над плоттю, стає відповіддю на інші пошкодження, спричинені обставинами життя, що природним шляхом примушують тіло самозбутися.

Рефлексуючи щодо свого досвіду, де Квінсі обирає повчальний тон у спробі напучити читачів щодо їхніх майбутніх або вже здійснених опійних шляхів. По-особливому відчувається елемент раціоналізування пережитого досвіду й бажання розвінчати «загадковість» сили наркотичної речовини, адже, без сумніву, автор своєю залежністю не втішений, хоча й детально описує нечисленні переваги опійної сили, які пережив сам.

Оповідач мислить себе філософом, до того ж вбачає себе таким навіть у семирічному віці. Він пишається своїми інтелектуальними здібностями впродовж років, і його цікавлять особливості людської природи, її найпотаємніші та найвідвертіші секрети. Опіум же мав дві функції: для насолоди (був контрольовано безпечним) і лікування (перейшов межу). Бажання відвертості й оголеності щодо ества з боку оповідача має певні обмеження: він готовий бути відвертим щодо свого

розуму, але не тіла. Свої тілесні немощі, яскраво, хоч і небагатослівно описані, він вважає справжньою вадою. Водночас шлункові проблеми, які були невіддільними від його опійних дослідів, — це не його шлях до одкровення чи здійснення бажання, а неприємна умова, яка спровокувала чимало нерозумних вчинків.

Томас де Квінсі розбиває свій текст на насолоду (від дослідницького запалу й розкриття аналітичного потенціалу) і муки від опіуму (втрата фокуса, кошмари та хвороби), щоб викликати якщо не страх, то бодай стривоженість у читачів. Цей текст — промова експериментатора, який розвінчав чарівність невідомого, а найважливіше — це сам акт сповідальної промови, який визначає присутність людини з таким життям (як і багатьох інших наркозалежних) у соціумі, який вважає, що цієї вади в ідеальному суспільстві не існуватиме, якщо її замовчувати.

Проте більшого жаху Томасові де Квінсі вдається нагнати самими лиш порівняннями необмеженості, чуттєвості та сприйнятливості дитини й навстіж розчиненої, зміненої опіумом свідомості дорослого. І це відбувається завдяки тому, що оригінальні сповідання видані разом з доповненням — дещо пізнішим продовженням «*Suspiria de profundis*», яке нарешті стало доступним у перекладі для українських читачів. Прочитання обох текстів дає можливість відстежити, як самоосудливість у межах провокативної історії переходить у спробу адвокатувати «падіння» невинного героя, зіпсутого обставинами життя.

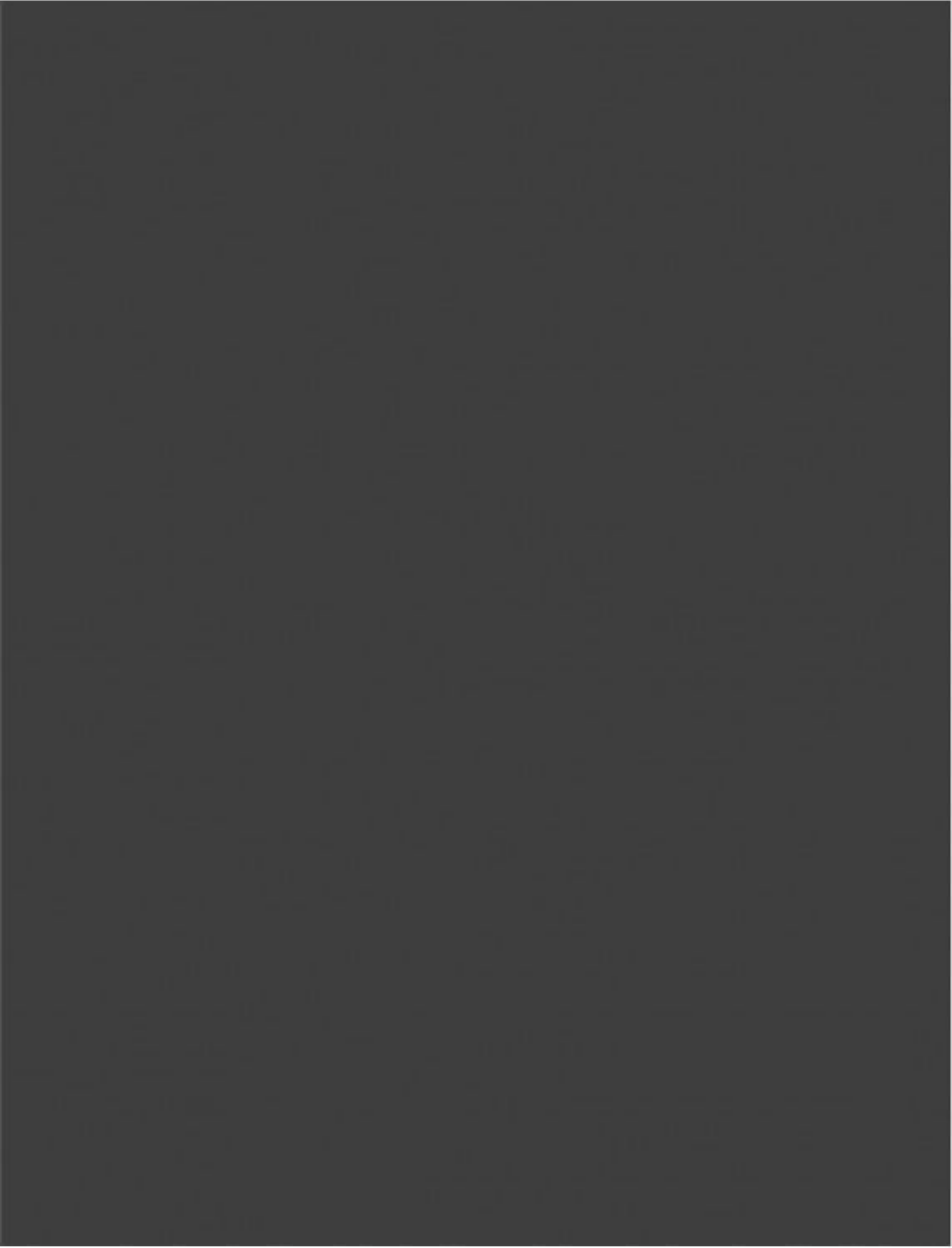
Це видання має певну перевагу в зображенні масштабу зворушень, які міг викликати й викликав цей текст. Читачам не вдасться ні на мить забути, що оповідач, який

за походженням не є шляхетним, утім, за колом знайомств та іншими аспектами його життя таким видається, відчуває нестерпне приниження, зокрема, через своє тіло, про яке не може говорити прямо, не ухиляючись. І осмислення цього фізичного падіння, яке оповідач переживав у спробах натиснути на здатності свого духу, неможливе без глибокого занурення в релігійні виміри, попри те що сам він дещо сахається теоретизувань щодо християнства й віри взагалі. Його буденність просякнута як біблійними рядками, так і цитуваннями тих, хто переосмислював сюжети Святого Письма, подібно до того, як ми сьогодні машинально відтворюємо релігійні фрази-формули, мало зважаючи на їхню суть.

Однак тепер усі вони на видноті завдяки роботі перекладача Романа Гардашука, який не лише доклав усіх зусиль до прискіпливого відтворення контрасту між діями героя та мовою, якою він звик користуватись, а й надав можливість читачам повністю зануритися в контекст оповідача, попіклувавшись про величезний масив покликань на інші наукові й художні тексти. Тому за бажанням кожен зможе як здійснити мандрівку Англією початку XIX століття, так і дослідити гіпотетичну бібліотеку, до якої активно звертався Томас де Квінсі. Водночас стиль цього перекладу дає змогу по-справжньому усвідомити часову відстань і повноту «невідповідності» подій цієї розповіді до поведінки, якої могло очікувати надмірно суворе до самого себе суспільство. Можна навіть пофантазувати щодо того, як відреагувала б українська спільнота того ж часу на такий текст: між «Сповіданнями англійського опієжерця» й «Марусею» Григорія Квітки-Основ'яненка з її цінуванням набожності й моральності лиш близько десяти років різниці, до того ж українська повість опублікована пізніше.

Абсолютно варварське зображення пожирання опію подорожніми зі Сходу, єдиною мовою для порозуміння з якими тільки й була ця речовина, що очікувано, вправно кидає глуху тінь на сьйливі й трепетні картини цього ж процесу у виконанні самого оповідача. Залишається тільки спробувати зрозуміти для себе, як вдавалось і чи вдалося герою цих сповідань, застосовуючи максимум своїх знань і сили волі під час його саодиної мандрівки опійними шляхами, стримати власну слабкість перед можливістю здолати тілесний біль бодай на трохи.

Яна Опалєва,
літературна оглядачка,
редакторка

СПОВІДАННЯ АНГЛІЙСЬКОГО ОПІЄЖЕРЦЯ

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

ЧИТЕЛЬНИКОВІ ВІД АВТОРА

Сим я представляю вам, шанований чительнику, запис видатного періоду мого життя; я вірю, що, поданий у такому вигляді, запис сей виявиться не лише цікавим, а й до значної міри корисним і повчальним. Саме в сій надії я його склав; і хай се стане моїм вибаченням за порушення делікатної та шанобливої стриманости, що більшою мірою втримує нас від оприлюднення на загаль наших похибностей і немочей. Дійсно, немає нічого гидшого для наших англійських почуттів, аніж бачити людську істоту, що виставляє до нашої уваги свої моральні пухлини чи рубці й зриває ту «запону порядности», яку час або шана до людської крихкості могли на неї зодягти; відповідно, більша частина *наших* сповідань (себто сповідань спонтанних, не освячених розсудливістю) ідуть від напівпристойників, мандрованців чи крутіїв; і шукати подібних чинів безкорисливого самоприниження від тих, кого можна уявити в злучі з порядною та гідною частиною суспільства, нам слід у французькій літературі або в тій частині літератури німецької, що забруднилася штучною та похибною чуттєвістю французів. Усе се я відчуваю так сильно, і так повножило я засуджую таку схильність, що протягом довгих місяців я сумнівався в до речности допустити, щоб ся ачи інша частина моєї розповіді

потрапила на всезагальний огляд до моєї смерти (коли з ряду причин оприлюднена буде вона вся), — і далеко не без тривожного перегляду причин за та проти сього кроку я накінець виснував на нього піти.

Провина та злигодні маліють, за природним інстинктом, від уваги суспільства, вони кохаються в приватності й самотині, і навіть у виборі могили часто відчужуються від широкого поспільства кладовища, неначе відрікаючись від товариства великої людської сім'ї та бажаючи виразити (послуговуючись влучною мовою пана Вордсворта):

...смирений так

Покути був самотний знак¹.

Добре в цілому й корисно для всіх нас, що се єсть так; не стану я з власної волі особисто виражати зневагу до таких похвальних почуттів, не зроблю в дії чи слові нічого, щоб їх підважити. Проте, з одного боку, оскільки моє самозвинувачення не дорівнюється до сповідання в провині, та, з другого боку, якби дорівнювалося, наслідкова користь для інших із запису досвіду, надбаного такою дорогою ціною, відшкодувала б з великою лихвою всяку шкоду підміченим мною почуттям і виправдала б таке порушення загального правила.

1 Вільям Вордсворт «Біла ланя з Райлстону» (подано за перекладом перекладача твору, якщо не вказано інше). — Тут і далі примітки перекладача, якщо не вказано інше.

Се одинокий був курган;
Від гробівців стояв він сам —
На два списи вділяв відтин:
Мов гордості незнаний чин,
Меланхолії гумор злий,
Що відцурав весь рід людський,
Ачи вини смирений так
Покути був самотний знак.

Неміч і злигодні не передбачають самі собою провини. Вони наближаються або виходять від тіней сього темного союзу згідно з мотивами та цілями винуватця й пом'якшувальними обставинами, відомими чи таємними, провинного вчинку, відповідно до того, наскільки сильною спершу була спокуса й наскільки наполегливим у дії чи спробі був накінець спротив. Що ж до себе, то без шкоди правді чи скромності я стверджу, що моє життя в цілому було життям філософа: від самого свого народження мене було зроблено інтелектуальною істотою, й інтелектуальними в найвищому значенні були мої поривання й насолоди, навіть за моїх шкільних років. Якщо опієжерство вважати чуттєвою насолодою і якщо мені випадає сповістися, що я віддавався йому в мірі, досі не записаний² щодо будь-кого³, не меншою правдою буде те, що я боровся проти сього дивовижного поневолення з релігійною ревністю й у підсумку досягнув того, чим досі не звеличено, на мій відом, жадної людини: я розігнув майже до останніх ланок той клятий ланець, що мене сковував⁴. Таке самопідкорення можна доречно представити якою протиположністю супроти всякого виду чи міри

2 «Досі не записаний» — так я пишу, позаяк єсть у наші дні одна видатна людина, яка, якщо все те, що повідають про неї, правда, значно перевищила мене в обсягах. — Примітка автора.

3 У Занаду Кублай-хан рік
Шатро вельможне втіх звести:
Там, де святого Альфа біг
Через печер незнаний лік
До моря меркоти.
П'ять на п'ять верст родючий луг
Вперізан мурами навкруг;
Там-он сади, що в них в'юнкі струмки,
Дерев духмяних там цвіте зіло;
А тут ліси старі, як пагірки,
Вкривають сонячне зело.

4 Можливо, алюзія на міфологію Вільяма Блейка («Книга Лоса», «Книга Урізена», «Чотири Зоаси» тощо) з яскравими образами закутих деміургів.